

Recenzja rozprawy doktorskiej
pt.: Pozaszkolna aktywność muzyczna adolescentów.

Autorka: mgr Dagmara Chłasta-Obląg

Promotor: dr hab. Mirosław Kisiel

Promotor pomocniczy: dr Magdalena Archacka

(wydruk komputerowy, stron 400)

Opracowanie przedstawione przez Panią mgr Dąmarę Chłastą-Obląg jest dziełem spełniającym w zasadniczych zakresach wymogi poprawności naukowej zarówno w wymiarze istoty podjętego zagadnienia, jak i jego analizy i prezentacji wyników. Jest to praca obszerna ujmująca zagadnienie wieloaspektowo więc i takiej opinii recenzenckiej wymaga. Podjęte zagadnienie badawcze jest niezwykle ważne i aktualne. Znajduje też swoje wielostronne uzasadnienie.

Każda kultura – w tym muzyczna - ma istotne znaczenie dla integralnego rozwoju i wychowania młodego człowieka. Kultura domu rodzinnego, kultura środowiska, kultura szkoły (podstawowej, ponadpodstawowej), instytucji kulturalno-oświatowych, kultura rówieśnicza, kultura tworzona przez mass media i Internet stanowią ważną podstawę aksjologiczną wychowania i samowychowania. Tworzą szeroką przestrzeń do działań jej uczestników.

Na uwagę zasługuje pozaszkolna kultura muzyczna ogniskująca język muzyki, tradycje, zwyczaje, styl życia, zainteresowania, umiejętności i preferowane wartości adolescentów. Ona to stanowi „ siłę” przetrwania w zmieniającej się rzeczywistości społeczno-kulturowej, gospodarczej, politycznej i siłę budowania tożsamości młodych w aspekcie ciągłości i zmiany. Te i inne szczegółowe funkcje pozaszkolnej edukacji muzycznej adolescentów znalazły się u podstaw problematyki badawczej mgr Dąmary Chłastą-Obląg.

Należy już na wstępie podkreślić duże znaczenie społeczno-kulturowe, wychowawcze i edukacyjne podjętego przez Autorkę zadania badawczego. Zaprojektowane i zrealizowane badania jakościowe nad pozaszkolną aktywnością muzyczną adolescentów ukazują ich zainteresowania, preferencje muzyczne, źródła inspiracji oraz korzyści wynoszone, nabywane z czynnego uprawiania sztuki muzycznej.

Struktura pracy ma charakter zwarty, uzasadniony względami logicznymi i merytorycznymi. Zawiera wstęp, cztery rozdziały teoretyczne, rozdział metodologiczny, empiryczny zakończony wnioskami z badań, zakończenie, spis bibliografii, wykaz tabel, schematów, zdjęć, rycin, aneks, streszczenia. Struktura ogólna pracy nie budzi zastrzeżeń.

Problematyka pracy. Przyjęło się uważać, że związek kultury muzycznej, w której młody człowiek żyje, kształci się, wzrasta w powiązaniu z jego cechami osobowości jest oczywisty. I tu już pierwszy sygnał, że może być inaczej. Oczekiwania artystyczne młodych adeptów sztuki muzycznej mogą być rozbieżne z tymi, które oferuje im środowisko życia: dom rodzinny, szkoła (głównie obowiązkowy program nauczania szkolnej edukacji muzycznej, brak organizacji zajęć pozalekcyjnych i inne). Jakże często zaspokojenie swych dążeń i zainteresowań młodzi ludzie znajdują w edukacji równoległej, głównie w zajęciach pozaszkolnych. Miejscem ich spotkań i wielorakiej aktywności stają się domy kultury, świetlice środowiskowe, ogniska pracy pozaszkolnej, grupy podwórkowe, amatorskie zespoły muzyczne, chóralskie, a także środki masowego przekazu (mass media, Internet).

W instytucjach tych najczęściej formami pracy są treści dostosowane do oczekiwań i zainteresowań przybyłych uczestników zajęć. Edukacja pozaszkolna posiada odmienną strukturę organizacyjną, formy i metody pracy. Pozbawiona jest klasyfikacji i oceniania, rywalizacji, jednorodnych schematów działań edukacyjnych, wymogów szkolnych. Program zajęć realizowany jest w atmosferze sprzyjającej rozwojowi sztuki muzycznej i gustów uczestników zajęć. Jest to pierwsze podłoże problemu badawczego niniejszej dysertacji.

Drugi sygnał pojawiającego się problemu badawczego stanowią wytwory aktywności muzycznej i pozamuzycznej uczestników zajęć pozaszkolnych. Nie sposób pominąć udziału młodzieży w uzewnętrznianiu własnych odtwórczych i twórczych pomysłów, jak np. koncerty domowe i środowiskowe, czynny udział w przeglądach zespołów artystycznych, konkursach, dialogach między uczestnikami zajęć, czy korespondencje z rówieśnikami spoza granic kraju.

Sens pracy mgr Dagmara Chlasta-Obłąk ujmuje w przyjętych celach pracy, z których najważniejsze według mnie są te dotyczące podjętych przez Nią badań w postaci: wywiadów częściowo ustrukturyzowanych z adolescentami, wywiadów z instruktorami zajęć i dyrektorami placówek pozaszkolnych, analizy dokumentów, obserwacji niestandardyzowanych podczas zajęć.

Orientacje metodologiczne. Odważny zamiar badawczy wymagał głębokiego przemyślenia drogi jego realizacji. Jak wspomina Pani mgr D. Chlasta-Obłąk w wyborze problematyki badawczej dysertacji utwierdziły ją przeprowadzone wcześniej badania pilotażowe na Górnym Śląsku (Wstęp, s.6). Autorka niniejszej pracy zdecydowała się na wybór orientacji metodologicznej jakościowej, traktując ją jako komplementarną w opisie zjawiska. Pod tym względem w orientacji jakościowej zachowane są właściwe dla niej reguły. Specyficzną trudnością był wybór celowy miast śląskich i populacji do badań. Dobór próby, terenu badań i czasu trwania zostały określone w zasięgach badań właściwych (5.4., s.140). Badana populacja w wieku 14-18 lat to uczniowie 8.klasy szkoły podstawowej, młodzież szkół średnich: liceów ogólnokształcących i techników.

Motywacją do podjęcia tematu dysertacji – zdaniem Autorki - było poznanie pozaszkolnej aktywności muzycznej, wybranej populacji adolescentów, wywodzących się ze środowisk Śląsko-Zagłębiowskiej Metropolii w kontekście ponowoczesnej rzeczywistości społecznej (Wstęp s. 9). Autorka pracy skrupulatnie dociekała do rozwiązania wyznaczonych celów badań i problemów badawczych aby poznać i zrozumieć sens pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów w ich subiektywnym doświadczaniu oraz dobrze usytuowanym kontekście społecznym. Zapewne, intencją Autorki niniejszej pracy było stworzenie wiedzy, która pozwoliłaby lepiej zrozumieć pozaszkolną aktywność muzyczną adolescentów, tj. młodzieży w okresie dorastania. Badaniami zostały objęte podstawowe formy aktywności muzycznej, głównie odtwórcze w pomniejszym wymiarze twórcze (jak: śpiew , gra na instrumencie, ruch przy muzyce i taniec, percepcja muzyki).

Formę pośrednią badań dopełniały zgromadzone przez adolescentów materiały muzyczne w postaci: nut, zdjęć, zbiorów płyt, nagrań, programów muzycznych itp.. Szkoda jednak, że Autorka pracy nie podjęła się chociaż przykładowej, wnikliwszej analizy muzycznej zasobów aktywności twórczej badanych. Wyniki te pozwoliłoby lepiej poznać i odkryć, skonfrontować przygotowanie teoretyczno-praktyczne z potencjałem muzycznym badanych. Ponadto zamysł zbadania środowisk rodzinnych adolescentów oraz instruktorów muzycznych i dyrekcji placówek pozaszkolnych był dobrze przemyślanym działaniem metodologicznym.

Struktura pracy. Dysertacja posiada układ właściwy dla tego typu opracowań. Składa się z części teoretycznej (r.1-4), metodologicznej (r. 5.), oraz empirycznej, obszernie rozbudowanej (r.6). Podział pracy na dwie części: teoretyczną i empiryczną sprawia, że pierwsza daje podstawy dla drugiej. Wspomniany powyżej cel pracy i przyjęte problemy dały wytyczne do konstrukcji całości opracowania. Kolejność rozdziałów nie przeczy logice, bowiem dysertacja stanowi ciąg naukowego wywodu i interpretacji badawczej. Każdy rozdział posiada kilkudzaniowe *wprowadzenie* do zawartych w nim treści oraz zwięzłe, uogólniające – choć czasem nazbyt krótkie (np.) - *podsumowanie*.

Rozdział pierwszy – *Młodzież w społeczeństwie ponowoczesnym* wyjaśnia podstawową terminologię i ich znaczenie naukowe, merytoryczne użyte w dalszych częściach pracy. Pojęcia te, zostały wyjaśnione w oparciu o trafne źródła słownikowe oraz literaturowe. Taki zabieg metodologiczny układu rozdziału bardzo dobrze wprowadza do dalszych treści, wokół których przebiega dyskurs naukowy. Opracowanie teoretyczne rozdziału jest zwięzłe i odnosi się do podstawowej literatury przedmiotu badań (klasyczne i współczesne). Autorka jednak dość selektywnie podeszła do wyboru literatury i niezbędnych źródeł, kreśląc tło rzeczywistości społecznej i kulturowej na której osadza badania własne.

Rozdział drugi – *Adolescent z perspektywy rozwoju muzycznego*. Na jego treść składają się trzy podrozdziały. Autorka zachowuje logikę prezentacji od teoretycznych ujęć do przyjętych konsekwentnie definicji. W interpretacji merytorycznej rozdziału można zauważyć świadomość czynionych wyborów i krytyczny przegląd literatury.. Znajdujemy w treści podrozdziałów takie zagadnienia jak: zarys rozwoju muzycznego młodzieży w okresie adolescencji, charakterystykę zainteresowań muzycznych, motywacje młodego pokolenia do aktywności własnej, rolę zadatków wrodzonych, uwarunkowania w edukacji i inne. Krytyczna postawa Autorki względem prezentowanych treści wskazuje na dobre rozeznanie merytoryczne w zakresie przygotowania tak interdyscyplinarnego problemu badawczego.

Rozdział trzeci - *Uwarunkowania aktywności muzycznej adolescentów* – znajdujemy w rozdziale treści ukierunkowane na tematykę rozwoju aktywności muzycznej adolescenta w kontekście środowisk wychowawczych. Autorka trafnie wskazuje na warunki sprzyjające tym procesom oraz warunki utrudniające promuzyczne zachowania młodzieży, ich rozwój artystyczny i ogólny. Dyskurs kreśli na tle wpływu rodziny i środowisk rówieśniczych, mass mediów oraz Internetu.

Rozdział czwarty – *Edukacja muzyczna w perspektywie przemiany społeczno-kulturowej* z uwzględnieniem takich zagadnień jak: koncepcje wychowania muzycznego i nauczania

muzyki w szkole polskiej (podstawowej), organizacja, cele, metody, formy pracy, zajęć muzycznych pozalekcyjnych (istniejących w znikomej postaci) i pozaszkolnych. W opisie jawi się nam obraz współczesnej szkoły wymagającej wielu zmian na miarę potrzeb ucznia, jego zainteresowań, potrzeb duchowych, artystycznych i społeczno-kulturowych. Krytyczny obraz szkoły w kontekście oferty zajęć pozaszkolnych jest dość ubogi. Takie stanowisko Autorki pracy jest słuszne ale w całościowym ujęciu problemu. Natomiast znam szkoły w których przedmiot *muzyka* traktowany jest z wielką powagą i odpowiedzialnością edukacyjną przez dyrekcję i nauczycieli. Problem kondycji współczesnego nauczania muzyki w szkole podstawowej wymaga innych, rozległych badań w skali ogólnopolskiej.

W rozdziale piątym – *Koncepcja metodologiczna badan własnych* - Zgodnie z procedurą pisania prac doktorskich o profilu pedagogicznym, w ujęciu jakościowym zaprezentowano w rozdziale tym koncepcję badań własnych. Na treść rozdziału składają się: przedmiot i cel badań, w świetle założeń epistemologicznych, problemy badawcze, metody, techniki i narzędzia badań. Treść rozdziału dopełniają zasięgi badań (osobowy, czasowy i terytorialny) oraz opis przebiegu i organizację badań. Układ założeń badań własnych poprawny dla prac pedagogicznych, interdyscyplinarnych, diagnostycznych. Koncepcje wzorów narzędzi badań ściśle wiążą się z przedmiotem badań i problemami badawczymi. Wydaje się jednak, że zestaw pytań w wywiadzie częściowo ustrukturyzowanym do adolescentów można było uszeregować pytania w problemy, których one dotyczą. W omawianym narzędziu badań dostrzegam możliwość tzw. pytań krzyżowych, sprawdzających szczerą wypowiedź respondenta. Fakt ten dodatkowo podnosi walory opracowania metodologicznego narzędzia. Opracowanie narzędzi badań ściśle odzwierciedla przyjętą procedurę metodologiczną pracy.

Szczególnie moją uwagę skupił rozdział prezentujący wyniki badań, tj. rozbudowany rozdział szósty. Uważam, że wyniki badań własnych dysertacji rozliczone metodologicznie poprawnie, Analiza i interpretacja danych poprawna. Obszerny materiał badawczy w ujęciu jakościowym sprawił, iż Autorka pracy w rozliczeniu wyników badań adolescentów posłużyła się analizą słowną a następnie tabelarycznym ujęciem danych. Zamysł ten jest bardzo dobrym rozwiązaniem rzeczowym i edytorskim niniejszej pracy. Ponadto ukazuje on aktywność badanych w dwóch zakresach, tj. aktywności muzycznej i pozamuzycznej. Dane wskazują na częstotliwość aktywności, siłę i zakres działań, rodzaj i jakość zainteresowań muzycznych, przydatność wytworów muzycznych względem czasu teraźniejszego i perspektyw życiowych, na ważność muzyki w życiu młodych ludzi. Analiza wyników badań dowodzi wielu korzyści płynących z uczestnictwa badanych w zajęciach pozaszkolnych, m.in.: rozwijają uzdolnienia muzyczne i ogólne, odpowiadają ich potrzebom emocjonalnym,

dają możliwość ekspresji przeżyć własnych i pragnień, dają szansę samorealizacji, otwierają się na drugiego człowieka. Słusznie konkluduje Autorka pracy, iż ważnym czynnikiem promuzycznych zachowań adolescentów są:

- uwarunkowania genetyczne,
- wpływy środowiskowe,
- kultura muzyczna domy rodzinnego,
- krytyczny stosunek do prezentowanych programów mass mediów i Internetu,
- środowiska życia badanych (tzw. kręgi rówieśnicze),
- możliwość uczestnictwa w zajęciach ośrodków pracy pozaszkolnej (często zależne od miejsce zamieszkania),
- poziom przygotowania nauczycieli instruktorów do prowadzenia zajęć pozaszkolnych,
- własna aktywność.

Należy żałować, że wśród wyróżnionych czynników wspomagających aktywność muzyczną adolescentów nie znalazły się szkoły podstawowe oraz uczący w nich nauczyciele muzyki. Pracę badawczą kończą zasadne i trafne *Wnioski* oraz refleksje Autorki wyrażone także w *Zakończeniu*.

Uzyskane wyniki badań są godne opublikowania i upowszechnienia, bowiem są odkrywcze i teorio- nośne. Mogą też być przyczynkiem do dalszych badań jakościowych bądź ilościowo-jakościowych o zasięgu krajowym. Przedstawione wyniki badań własnych rzucają „nowe światło” na rzeczywistość kształcenia równoległego, a w tym, na pozaszkolną aktywność muzyczną adolescentów wynikającą z potrzeb współczesnej młodzieży i czasów w których przyszło im żyć.

Strona formalna. Z obowiązku recenzentki należy zwrócić uwagę na stronę formalną dysertacji. W tak obszernej pracy nie do uniknięcia były usterki pisarskie, które zaznaczyłam w niniejszym tekście, nie zmieniające jednak sensu wypowiedzi. W całości pracy zachowana była logika wywodu, język komunikatywny i poprawny naukowo. Zdarzyły się jednak potknięcia, które trzeba skorygować, np.

- literówka s.32, słowo która ma być którą
- brak przypisu, s. 75, trzy linijki od dołu strony,
- błędny zapis nazwiska R. *Tarchoń*- ma być Radosław Tarczoń (trzykrotnie, s. 100), brak publikacji autorskiej, zwartej w wykazie bibliografii.

- brak wyrazu w zdaniu, wstawić słowa: zapotrzebowanie na rodzaj aktywności muzycznej s.97. druga i trzecia linijka od góry strony.
- podano dwie wielkości na określenie próby badawczej: 30 adolescentów s. 148 czy 33 adolescentów s. 150, skorygować wielkość.
- s. 278 słowa „ śpiew klasyczny” zastąpić słowami: śpiew solowy muzyki operowej lub śpiew solowy muzyki klasycznej.
- s.396, słowa „ głęboka wrażliwość ” zastąpić słowami duża wrażliwość będzie trafniejszym ujęciem semantycznym i rzeczowym.

Uwagi końcowe. Omawiana rozprawa jest bez wątpienia dziełem oryginalnym, ujmującym zjawisko wieloaspektowo, interdyscyplinarnie. Prezentuje cechy pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów, jak: rodzaje, siłę zjawiska, częstotliwość, kierunek, zakres, miejsce, tendencje rozwojowe oraz ich uwarunkowania. Pokazuje możliwości rozwojowe ale i ograniczenia. Ma więc walor poznawczy i społeczny, edukacyjny i wychowawczy, estetyczny w obrębie aktywności muzycznej i pozamuzycznej, a takie cele jakie Autorka przed sobą postawiła Mimo akceptacji układu pracy, jaki przyjęła Autorka nie widzę możliwości, by w tej wersji jako całości (400ss.) praca była korzystna w publikacji (tylko w wersji skróconej) . Choć bez wątpienia wyniki badań warte są upublicznienia. Wydaje mi się również, że bardziej przydatne dla tego zadania będą małe formy (artykuły, referaty, rozdziały w monografii) zatrzymujące uwagę na jednym, dwóch czy niewiele więcej aspektach przy problemowym ujęciu. Wiele tych zagadnień będzie interesowało zarówno pedagogów, nauczycieli edukacji muzycznej, instruktorów zajęć pozaszkolnych, dyrektorów placówek edukacji równoległej a także studentów kierunków pedagogicznych. Badania niniejszej dysertacji są typowe dla Śląsko-Dąbrowskiej Metropolii, toteż widzę możliwość ich umiejscowienia w Muzeum Historycznym w Katowicach w dziale zbiorów badawczych: kultura - edukacja muzyczna.(także w pomniejszonym zakresie treści teoretycznych).

O pracy można także powiedzieć, że zachowuje rysy osobowości Badaczki, zwłaszcza w wymiarze zawodowym. A to:

- odwagę i trud podjęcia zagadnienia dotychczas tak nie badanego, ze świadomością luki w dotychczasowej wiedzy o możliwościach kształcenia u młodzieży w okresie adolescencji promuzycznych zachowań, jako czynnej aktywności muzycznej;

- wykazuje się znajomością literatury przedmiotu (klasycznej i współczesnej), w dziedzinie której lokuje swoje badania i refleksje;
- ma opanowany warsztat badawczy, w stosowaniu metodologii o orientacji jakościowej;
- potrafi prowadzić analizę tekstów naukowych i odkrywanych mechanizmów zachowań promuzycznych i społecznych młodzieży ale też interpretować dokonania badawcze na poziomie metodycznym. Takie umiejętności są niezbędne dla pedagoga i „młodego badacza”.

Konkluzja

W konkluzji stwierdzam, że rozprawa mgr Dagmary Chlasta-Obląk spełnia wymogi we wszystkich pożądanym wymiarach. Podjęty problem jest nowy, oryginalny, dobrze osadzony teoretycznie, rozwiązywany w przyjmowanych aktualnie w nauce paradygmatach badawczych. Wnioski mają wartość poznawczą i społeczną. Odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim określonym w Ustawie o tytule naukowym i stopniach naukowych z dnia 14. marca 2003 roku, wraz z uzupełnieniami zawartymi w Ustawie z dnia 27 lipca 2005 roku prawo o szkolnictwie wyższym oraz nowelizacją ustawy z dnia 18. marca 2011 roku. **Wnoszę zatem o przyjęcie rozprawy i skierowanie jej do dalszych etapów procedury przewodu doktorskiego.**

Recenzję dysertacji sporządziła:

Dr hab. Jadwiga Uchyla-Zroski prof. WSA

Pszczyna, 22.01. 2022r.